

Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin Nutk-i Şerif'ine Yapılmış Besteler*

Muhammet Sevinç**

Özet

Halveti- Şâbânî tarikatının Kuşadaviyye kolunun kurucusu olan, İbrahim Halvetî, tasavvufî görüşleri ve yetiştirdiği talebeleri ile yaşadığı döneme ve sonrasına derin izler bırakmış büyük bir düşündürdür. Çok yönlü bir ilim adamı olan İbrahim Halvetî'nin şer'î ve tasavvufî ilimlerdeki yetkinliğinin yanı sıra, edebiyat ve şiirde de mâhir bir şahsiyet olduğu ifade edilmektedir. Ancak günümüze sadece "Vech-i yâre dūş olan âlemde seyrân istemez" mısrası ile başlayan "Nutm-i Şerif"i ulaştırmıştır. Kaleme alınan bu şiir kimi mûsikîşinaslara ilham vermiştir. Yaptığımız araştırmada İbrahim Halvetî'nin Nutk-i Şerifi'ne yapılmış yedi adet besteye ulaşılmıştır. Bu makalede, Nutk-i Şerif'e yapılmış bestelerin bilinen bestekârları hakkında kısa bilgiler verilmiş ve eserlerin müzikal açıdan değerlendirmesi yapılarak dini mûsikîdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Halveti, Nutk-i Şerif, Türk Din Mûsikîsi, İlahi, Makam Analizi

Compositions Made for Abraham Halveti's Nutk-i Sharif

Abstract

İbrahim Halveti, the founder of the Kuşadawi arm of the order of Halveti-Shabani, is a great thinker who left deep traces due to his mystical views and his students during and after his lifetime. It is expressed that İbrahim Halveti, a multi-faceted scholar, is as talented person in literature and poetry as well as in the proficiency of shar'î and mystical sciences. However, today we have only the poem, which began with the verse "Vech-i yâre dūş olan âlemde seyrân istemez " and also known as "Nutm-i Sharif". This poetry inspired some musicians. In our research, seven compositions of İbrahim Halveti's Nutk-i Sharif were reached.

In this article, brief information was given about the known composers of Nutk-i Şerife compositions, and musical aspects of the works were evaluated to determine their place in religious music.

Keywords: İbrahim Halveti, Nutk-i Sharif, Turkish Religious Music, İlahi, Mode Analysis

* Bu makale, 1-3 Nisan 2016 yılında "Kuşadalı ve Civarında Tasavvufî Hayat ve Kuşadalı İbrahim Halvetî" sempozyumunda sunmuş olduğumuz tebliğin, daha sonra tespit ettiğimiz bestelerin ve bilgilerin ilave edilmesiyle genişletilmiş ve makale formatında hazırlanmış şeklidir.

**Ar. Gör. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi ABD, Türkiye, msevinc@ankara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2645-971X>; Research Assistant, Ankara University Faculty of Divinity Turkish Religious, msevinc@ankara.edu.tr.

Giriş

XIX. yüzyıl Hanefî fıkhının önemli isimlerinden olan Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö.1845), aynı zamanda Halvetî-Şâbânî tarikatının Kuşadaviyye kolunun kurucusu kabul edilen bir mutasavvıftır. İbrahim Halvetî, tasavvufî görüşleri ve yetiştirdiği talebeleri ile yaşadığı döneme ve sonrasına derin izler bırakmış büyük bir düşünürdür. Bununla birlikte İbrahim Halvetî, ne şer'î ilimlerle, ne de tasavvufîla ilgili müstakil bir eser kaleme almamıştır. İbrahim Halvetî'nin düşünce dünyasını ve şahsiyetini anlama konusunda en önemli kaynak, müritlerine yazdığı mektuplardır. Vefatından sonra mensupları tarafından istinsah edilerek derlenen ve büyük bir bölümü Milli Kütüphane ile Millet Kütüphanesi'nde bulunan mektuplarının sayısı, çeşitli kütüphanelerde ve özel şahısların elindeki diğer mektuplarla birlikte 143'e ulaşmaktadır.¹ İbrahim Halvetî'nin şer'î ilimlere vukufiyetinin yanı sıra edebiyat ve şiirde de yetkin bir kişi olduğu zikredilmektedir.² Fakat günümüze sadece "Nutm-i Şerif"i ulaşmıştır. Lügatta; konuşma, söz anlamlarına gelen nutuk, bir tasavvuf terimi olarak; şeyhlerin, müritlerine yaptığı ahlaki, edebi konuşmalara ve söylediği şiirlere verilen isimdir.³

Nutm-i Şerif'in sözleri ise şöyledir;
Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez
Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez

Bu misâfirhânenin fâniliğın fehm eyleyen
Hâne-i kalbinde Hakk'dan gayrı mihmân istemez

Gerçi zâhir ilminin nefi de vardır tâlibe
Lîk esrâra erenler sûri irfân istemez

İrci'î âvâzı erdi mürğ-i cânın sırrına
Bi-karâr oldu anıncün verd-i handân istemez

Mâsivallahdan mücerred oldu İbrâhîm bugün
Vârını dildâre verdi vasl u hicrân istemez⁴

Dinî mûsikîde, bilhassa tekke mûsikisinde ilahi güfteleri bestekârlar tarafından çoğunlukla tasavvuf büyüklerinin kaleme aldıkları şiirlerden seçilmiştir. Bir Halvetî şeyhi olan İbrahim Halvetî'nin Nutk-i Şerif'i de, kaleme alındığı dönem ve sonrasında bazı bestekârlarca ilgi görmüş ve bu şiire çeşitli besteler yapılmıştır.

A. Nutk-i Şerif'e Yapılan Bestelerin Bestekârları

¹ Nihat Azamat, "Kuşadalı İbrahim Halveti", *DİA*, Ankara 2002, c. XXVI, s. 469.

² Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1982, s. 39.

³ Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara 2014, s. 377.

⁴ Öztürk, s.39.

Yaptığımız araştırmada İbrahim Halvetî'nin Nutk-i Şerîfî'ne yapılmış yedi adet besteye ulaşılmıştır. Bu eserlerden beş tanesinin bestekârı bilinmekte, diğer iki bestenin bestekârları ise bilinmemektedir. Nutk-i Şerîf'e yapılan bestelerden en meşhuru, XIX. yüzyıl dinî mûsikînin önemli icrâcılarında olan Behlül Efendi tarafından bestelenen müsteâr makamındaki ilâhîdir. Bu ilâhî İstanbul tekkelerinde sıkça okunan eserlerden birisi olarak günümüze ulaşmıştır.

1. Behlül Efendi (ö.1895)

XIX. yüzyılın önemli mûsikîşinaslarından olan Behlül Efendi'nin doğum tarihi bilinmemekte ve hayatı hakkında kaynaklarda çok detaylı bilgi bulunmamaktadır. Behlül Efendi İstanbul'da Fatih Sarıgözel semtinde dünyaya gelmiştir. Babası Rıfat Efendi'dir. Behlül Efendi mahalle mektebinin ardından Rüştiye mektebine devam etmiş, ardından da memur olarak Bahriye Nezaretî'nde göreve başlamıştır. Çeşitli devlet kademelerinde görev yapan Behlül Efendi, Mahzen-i Evrak kalemi müme-yizliğinden emekli olmuş ve 1895 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.⁵

Hem güzel bir sese hem de derin bir mûsikî bilgisine sahip olan Behlül Efendi, devrinin en iyi dinî mûsikî icrâcılarındandır. Özellikle na't, âyin ve durak okumakla meşhur olmuştur. Birçok talebe yetiştiren Behlül Efendi'nin en meşhur talebeleri ise; Şeyh Musûllu Âmâ Osman, zakirbaşı Malak Hafız, Şeyh Mesud, yeğenleri Bestenigâr Ziya Bey ve Şeyh İhsan İyisan'dır.⁶

Behlül Efendi mûsikîdeki icrâcılığının yanında iyi bir bestekâr olduğu da bilinmektedir. Birçok dinî ve din dışı eser bestelemesine rağmen günümüze sadece bir durak ve iki ilâhîsi ulaşmıştır. Bilinen besteleri; güftesi Kuşadalı İbrahim Halvetî'ye ait olan müsteâr makamında, evsat usûlündeki ilâhîsi, Güftesi Aziz Mahmud Hüdai'ye ait olan uşşak makamında, düyek usûlündeki ilâhîsi ve Güftesi Fuzûlî'ye ait olan müsteâr makamındaki duraktır.⁷

1. Hüseyin Saadettin Arel (ö.1955)

Nutk-i Şerîf'e yapılmış İsfahan makamındaki durağın bestekârı olan Hüseyin Saadettin Arel, Türk Mûsikînin XX. yüzyıldaki büyük müzikologlarından birisidir. 1880 yılında İstanbul Vefa'da dünyaya gelmiştir. Babası, Anadolu kazaskeri Dardağanzade Hacı Mehmet Efendi, annesi ise Fatma Zekiye Hanım'dır.⁸

Hukuk alanında yaptığı önemli çalışmalar ve görevlerin yanı sıra⁹, asıl ününü Türk mûsikî ile ilgili çalışmalarıyla elde eden Arel, Başta Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede olmak üzere çeşitli üstatlardan klasik ve dinî mûsikî meşk etti. Dârüttâlim-i

⁵ Saadettin Nuzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, c. II, s. 442-443; Nuri Özcan, "Behlül Efendi", *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s. 353.

⁶ Mehmed Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, TRT Yayınları, Ankara 2000, c. I, s.625; Özcan, *DİA*, c. V, s.353.

⁷ Özcan, *DİA*, c. V, s.353.

⁸ Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, c. II, s.185.

⁹ Detaylı bilgi için bakınız. Özalp, c. II, s.185-190; Haydar Sanal, "Hüseyin Saadettin Arel", *DİA*, İstanbul 1991, c. III, s.354-355.

Mûsikî Cemiyeti'nin öğretim kadrosunda yer aldı. Ayrıca çok sesli mûsikî ile de meşgul oldu. İstanbul Şehir Umûm-i Meclisi'nce İstanbul Konservatuvarı Batı Mûsikîsi Bölümü'nün düzeltilmesi ve 1926'da kapanan Türk Mûsikîsi Bölümü'nün yeniden açılması için büyük yetkilerle ilmî kurul reisliğine getirildi. Burada "Türk Mûsikîsi İcra Heyeti" adıyla bir topluluk kurdu. Konservatuvarın Batı Mûsikîsi Bölümü'nü orta derecede bir Avrupa konservatuvarı seviyesine ulaştırdı. Belediye Konservatuvarı'ndan ayrıldıktan sonra ileri Türk Mûsikîsi Konservatuvarı'nı kurdu. 1953'e kadar buradaki derslerine devam eden Arel, 6 Mayıs 1955'te Şişli'deki evinde vefat etti. Kabri Zincirlikuyu Asri Mezarlığı'ndadır.¹⁰ Dönemin önemli müzikologlarından olan ve birçok bestesi de bulunan Arel'in Türk mûsikîsi nazariyatına dair başlıca çalışmaları ise şunlardır;

*Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri:*¹¹ Arel'in Türk mûsikîsi nazariyatı ile ilgili *Mûsikî Mecmuası*'nda yayınlanan fasılların bir araya getirilerek neşredildiği eseridir.

*Türk Mûsikîsi Kimindir:*¹² Bu eserde, Arel'in *Türklük Dergisi* ve *Mûsikî Mecmuası*'nda yayınladığı makalelerinin bir araya toplanarak neşredildiği eseridir.

Bu eserlerin dışında Arel'in vefatından sonra çeşitli dergilerde yayımlanabilen; *Türk Mûsikîsi İleri Solfej Dersleri*, *Kontrpuan Dersleri*, *Füg Dersleri*, *Prozodi Dersleri*, *Piyano için Eser Nasıl Yazılır* adlı çalışmalarının dışında makaleleri ve nota yayınları da bulunmaktadır.¹³

2. Hakan Alvan

Nutk-i Şerif'i besteleyen bestekârlardan olan Neyzen Hakan Alvan, günümüzün en önemli dinî mûsikî bestekârlarından birisidir. 1970 yılında Sakarya'da doğan Hakan Alvan, konservatuvar eğitimini aynı şehirde tamamladı. Bu okulda Türk müziğinin yakın dönemdeki büyük üstatlarından Bekir Sıtkı Sezgin, Neyzen Ümit Gürelman ve Haydar Sanal gibi sanatçılardan ders aldı. Hakan Alvan, daha sonra İstanbul Üniversitesi Konservatuvarı'nda, TRT İstanbul Radyosu'nda neyzen olarak görev yaptı. Sanatçı 1991'de TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu'na girdi. Bu toplulukta tasavvuf müziğinin önemli isimlerinden Ahmet Özhan'la çalışmaya başladı. Bu yıllarda tasavvuf kültürünün yaşatılması ve dünyaya tanıtılmasında büyük katkısı olan Safer Dal Bey Efendinin teşvikleriyle tasavvuf müziği dalında beste çalışmalarına başladı. Bu alanda klasik ve postmodern eserler vücuda getirdi. Bunlar arasında, Manisalı Ahmet Şemseddin Marmaravî'nin "Câmiü'l-Esrâr" adlı mesnevisinden "Hikmet" ve Mevlevî şairlerin şiirlerinden oluşan "Nev Niyâz" adlı kompozisyonları sayılabilir.

Tasavvuf müziği sahasında yüzü aşkın eseri bulunan Mustafa Hakan Alvan halen TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu'nda görev yapmaktadır. Sanatçı bu toplulukla birlikte dünyanın birçok ülkesinde yüzü aşkın

¹⁰ Sanal, *DİA*, s. 354.

¹¹ Bkz. Hüseyin Sadettin Arel, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri*, Hüsniyatı Matbaası, İstanbul 1968.

¹² Bkz. Arel, *Türk Mûsikîsi Kimindir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

¹³ Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, c.II s.186.

konser vermiştir. Sanatçı Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü yanında Tasavvuf Müziği Vakfı gibi sivil toplum kurumlarında verdiği ney dersleriyle gençlere bu kültürü aktarmaya çalışmaktadır. Evli olan sanatçı iki çocuk babasıdır.¹⁴

3. Barış Demir

Günümüz dini müzikî bestekârlarından Barış Demir, 1979 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini İstanbul Kaptanpaşa ve Ankara Hasanpaşa İlköğretim okullarında tamamlamıştır. Ankara Bahçelievler Lisesi'nde lise eğitimini sürdürdüğü yıllarda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsikisi öğretim üyeleri Rûhi Kalender ve Bayram Akdoğan'la müzikî eğitimine başlamıştır. TRT Sanatçısı Necib Altun'dan ud dersleri ve Türk Müsikisi nazariyatı eğitimi alan Demir, 2000 yılında Kültür Bakanlığı Gençlik Korosu'na ud sanatçısı olarak katılmıştır. Yine 2001 yılında Mevlâna Kültür ve Sanat Vakfı'nda, Semazen Şemsi Susamış'dan semâ eğitimi alırken aynı zamanda Neyzen Arif Biçer, Trt ses sanatçısı Tahir Engin İçöz ve Neyzen Ekrem Vural'ın müzikî çalışmalarına katılmıştır. 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nca kurulan Türk Tasavvuf Müsiki Korosu'na repiretör, ud ve kudüm sanatçısı olarak katıldı. 2007 yılında çocukluğundan beri hayranı olduğunu söylediği Kültür Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müsiki Topluluğu'na semazen olarak atandı. Bu tarihten itibaren Türk Müziğinin en önemli yorumcularından olan Ahmet Özhan'la ilahi meşkleri, tekke müsikisi, tekke folkloru gibi çalışmalarda bulunan demir Demir, halen bu görevine devam etmektedir. Yine besteleri bazı dinî müzikî albüm çalışmalarında yayınlanmıştır.

Çok sayıda dinî müzikî bestesinin yanında, tarihi Osmanlı mezar taşları, Türk müsikisi bestekârlarının ve müsikîşinas meşayihin kabir yerlerinin tespiti üzerine araştırmaları bulunan Barış Demir, evli ve iki çocuk babasıdır.¹⁵

4. Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı

Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı 1983 yılı Ankara doğumludur. İlkokul eğitiminden sonra iki yıl Kurân Kursu eğitimi almış ve akabinde Ankara Hacı Bayram İmam Hatip Lisesi'ni bitirmiştir. 2004 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazanmış ve lisans eğitimi yıllarında müzikî eğitimine başlamıştır. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2010 yılında *Ruhi Kalender'in Hayatı, Eserleri ve Müsiki Hakkındaki Görüşleri* isimli tezi ile yüksek lisansını tamamlamıştır. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki *Keşfü'l- Hümmüm ve'l- Kürâb fi Aletî't-Tarab İsimli Anonim Müsiki Eseri (Edisyon Kritik ve İnceleme)* isimli doktora çalışması ile 2013'te doktor unvanı almıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde dört yıl imam-hatip olarak görev yaptıktan sonra, 2010 yılında Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsikisi

¹⁴ Neyzen Hakan Alvan ile ilgili bilgiler <http://www.pera-ensemble.com> sitesinden alıntılanmıştır. Erişim Tarihi: 11.09.2017.

¹⁵ Barış Demir ile ilgili verdiğimiz bilgiler, 5.10.2017 yılında kendisiyle yaptığımız röportajdan elde edilmiştir.

Araştırma Görevlisi olarak göreve başlamıştır. Burada iki yıl görev yaptıktan sonra 2012 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsikisi Araştırma Görevlisi olmuştur. 2013 yılında doktor unvanını almasının ardından aynı fakülte ve bölümde öğretim üyesi olmuştur. 2017 yılında ise Doçent unvanı alan Tıraşçı, halen öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Tıraşçı, evli ve bir çocuk babasıdır.¹⁶

Nutk-i Şerif'e yapılan uşak ve rast makamındaki diğer iki ilâhînin bestekârları ise bilinmemektedir.

B. Nutk-i Şerif'e Yapılmış Bestelerin Değerlendirilmesi

Nutk-i Şerife yapılan yedi adet bestenin forma açısından incelendiğinde, altı tanesinin dinî müsikinin "ilâhî"¹⁷ formunda, bir tanesinin de "durak"¹⁸ formunda bestelendiği anlaşılmaktadır.

1. Müsteâr İlâhî

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin Nutk-i Şerif'ine yapılan bestelerden en meşhuru, Behlül Efendi tarafından bestelenen müsteâr makamındaki ilâhîdir.

Türk müsikisinin mürekkep makamlarından olan müsteâr makamının durağı; segâh perdesi, güçlüsü ise nevâ perdesidir. Çıkıcı bir seyri vardır ve segâh makamına yakınlığı ile bilinir. Dizisi, segâh makamına müsteâr dörtlüsü eklenmesiyle oluşur. Genelde segâh makamının içinde müsteâr gösterilerek icrâ edilir.

Müsteâr ilahî, 26/8 zamanlı "evsat" usûlü ile bestelenmiştir. Bu usûl, Türk müsikisinde çoğunlukla klasik tavırda bestelenmiş tevşih ve ilâhîlerde kullanılmıştır. İlâhînin form açısından beste şeması ise; "A+B+C+B" şeklindedir. (Zemin + Nakarat + Meyan + Nakarat)

Tablo 1. Müsteâr İlâhînin Makam Analizi							
1.ölçü	2.ölçü	3.ölçü	4.ölçü	5.ölçü	6.ölçü	7.ölçü	8.ölçü
A		B		C		B	
Zemin		Nakarat		Meyan		Nakarat	
1.Mısra Vech-i yâre dūş olan âlemde seyrân istemez		2.Mısra Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez.		3.Mısra Bu misafirhanenin fâniliğın fehmeyleyen		4.Mısra Hâne-i kalbindeHak'tan gayri mihmân istemez.	

¹⁶ Mehmet Tıraşçı, *Ahmet Salih'in Bando Defteri*, Dört Mevsim Kitap Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 3.

¹⁷ Dini musiki formlarından olan "ilahî" hakkında detaylı bilgi için bkz. Mustafa Uzun, "İlahî", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 64-67.; Mehmet Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dini Müsiki Ders Notları*, Dört Mevsim Kitap Yay., İstanbul 2015, s. 102-106.

¹⁸ Dini musiki formlarından olan "durak" hakkında detaylı bilgi için bkz. Bekir Şahin Baloğlu; *Dini Türk Müsikisi Türlerinden Durak*, İstanbul Teknik Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 9.

<p>1.ölçüye segâh perdesi ile başlanarak, müsteâr makamının doğal seyri takip edilmiş ve ölçü sonunda segâh perdesinde segâh gösterilmiştir.</p> <p>2.ölçüye yine müsteâr çeşnisi ile başlanmış, ardından nevâda rast gösterip, peşine nevâda buselik çeşnisi yapılmıştır. Ölçünün sonunda ise tekrar nevâ 'da rast yaparak asma kalış yapılmıştır.</p>	<p>3.ölçü müsteâr çeşnisi ile başlamış, ardından nevâ da buselik yaptıktan sonra, ölçünün sonunda segâh perdesi üzerinde segâh çeşnisi gösterilmiştir.</p> <p>4.ölçü de müsteâr çeşnisi ile başlayıp, nevâ 'da rast gösterilmiş, ardından nişâbur çeşnisi ile segâh perdesine inilmiştir. Tekrar müsteâr yapıldıktan sonra, ölçü sonunda segâh çeşnisi ile segâh perdesinde karar verilmiştir.</p>	<p>5.ölçüde meyan bölümüne eviçte segâh göstererek başlanmış ve tiz çargâh perdesine kadar çıkıldıktan sonra ölçü sonunda eviç çeşnisi ile eviç perdesinde asma kalış yapılmıştır.</p> <p>6.ölçü yine müsteâr çeşnisi ile başlamış, ardından nevâda rast gösterilip, peşine nevâda buselik çeşnisi yapılmıştır. Ölçünün sonunda ise tekrar nevâda rast yapılarak asma kalış yapılmıştır.</p>	<p>7. ve 8.ölçüler nakarat bölümü olduğu için 3. ve 4.ölçülerle aynı seyri göstermektedir.</p>
---	--	--	--

Behlül Efendi'ye ait olan ilahi, müsteâr makamının genel özelliklerini göstermekle birlikte, nağme zenginliği bakımından çok sanatlı bir beste olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca beste tekniği bakımından XIX. yüzyıl dinî mûsikisinin klasik tavrını ve üslûbunu yansıtmaktadır. Eserde kullanılan 26/8 zamanlı evsat usûlü, Türk mûsikisinde çoğunlukla klasik tavrda bestelenmiş tevşih ve ilâhilerde kullanılmıştır. Yine eserin evsat usûlünde bestelenmesi, ilahinin camilerde cumhur olarak okunmasının yanı sıra, cehrî zikir yapılan tekkelerde zikre ara verilen bölümlerde cumhur şeklinde okunduğunu göstermektedir. Sanat değeri yüksek olan bu eser günümüzde halen çeşitli mûsikî meclislerinde ve programlarda icrâ edilmektedir.¹⁹

2. Rast İlâhî

Nutk-i Şerif'in günümüze ulaşan bestelerinden birisi de, bestekârı bilinmeyen rast makamındaki ilâhîdir.

Rast makamı Türk mûsikisinin en eski makamlarındandır. Tefik Rıza Pırnal, "Türk Mûsikîsi Nazariyatı" adlı eserinde rast makamı ile ilgili olarak; "...birçok makamın durağı olduğundan, ilk üstatların baş perde tesmiye ettikleri makamdır"²⁰ de-

¹⁹ Müsteâr makamındaki ilahinin bir icrası için bakınız. www.youtube.com/watch?v=JtX7yYdInpQ /Erişim Tarihi: 11.09.2017.

²⁰ Muhammet Sevinç, "Tefik Rıza'nın Söz ve Saz Adlı Yazma Eserinin I. Kitabı Olan Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevrimi", Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.80.

mektedir. Türk Mûsikîsinin ana makamlarından olan rast makamının durağı rast perdesi, güçlüsü ise nevâ perdesidir. Çıkıcı bir makam olan rast makamının dizisi, yerinde bir rast beşlisine nevâ da bir rast dörtlüsü eklenmesinden meydana gelmiştir.

Rast ilâhînin usûlü, dinî mûsikîde, özellikle ilâhîlerde en çok kullanılan usûllerden olan 4/4 zamanlı "sofyan"dır.

Eserin beste şeması ise; A+B+A+B şeklindedir. Rast makamındaki ilâhî, rast makamının genel karakteristiğini göstermekte, basit namelerle yetinilmesi, makam geçkisi yapılmaması ve tiz perdelere çıkılmamasının yanı sıra, yegâh perdesi ile başlayan nağmeleri de dikkat çekmektedir. Eser her ne kadar bestekârı ve beste zamanı bilinmese de XIX. yüzyıl klasik dinî mûsikî tavrını hissettirmektedir. Eserin genel karakteri ve sofyan usûlü ile bestelenmiş olması, İlahinin tekkelerde zikrin hızlanmaya başladığı "İsmi Hu", "İsm-i Hay" bölümlerinde okunmaya müsait olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Rast İlahinin Makam Analizi			
1-4. ölçü	5-8. ölçü	9-12. ölçü	13-16. ölçü
A	B	A	B
Zemin	Nakarat	Zemin	Nakarat
1.Mısra Vech-i yâre dūş olan âlemde seyrân istemez	2.Mısra Cânını cānâne teslim eyleyen cān istemez.	3.Mısra Bu misafirhanenin fâniliğın fehmeyleyen	4.Mısra Hâne-i kalbінде Hak'tan gayrı mihmân istemez.
Eser, ilk üç ölçüde yegâh perdesi ile başlanıp rast perdesinde rast kalış yapılmıştır. 4.ölçüde ise segâh perdesinde segâh asma kalış yapılmıştır.	5.ölçüye nevâ perdesi ile başlanıp rast çeşnisi ile rastta kalış yapılmıştır. 6.ölçüde ise nevâ perdesinden başlanıp düğâhta uşşak gösterilmiştir. 7.ölçüde segâh perdesi üzerinde yine segâh kalış yapılmıştır. 8.ölçüde ise yeden gösterip rast çeşnisi ile rastta karar verilmiştir.	Bu bölümde, ilk 4 ölçüdeki melodik yapı aynen tekrar edilmiştir.	Bu bölümde, nakarat olduğu için 5-8. ölçülerdeki melodik yapı aynen tekrar edilmiştir.

3. Uşşak İlâhî

Nutki Şerî'fe yapılan bestelerden olup bestekârı bilinmeyen bir diğer eser ise, uşşak makamındaki ilâhîdir.

Uşşak makamı yine Türk mûsikisinde ana makamlardan olup durağı düğâh, güçlüsü ise nevâ perdesidir. Çıkıcı bir makam olan uşşak makamı, yerinde uşşak dörtlüsüne, nevâ perdesi üzerinde bir bûselik beşlisi eklenmesi ile meydana getiri-

lir. Uşşak makamı dinî duyguları çağrıştıran, ağır başlı bir makam olması sebebiyle dinî mûsikîde sıkça kullanılan makamlar arasındadır. Ayrıca halk mûsikisinde de uşşak makamında çok sayıda eser bestelenmiştir.

Uşşak eserin usûlü, 7/8 zamanlı “devr-i hindî”dir. İlâhînin beste şeması ise; A+B+C+B şeklindedir (Zemin + Nakarat + Meyan + Nakarat).

İlâhî, genel olarak değerlendirdiğimizde uşşak makamının karakterini yansıtmaktadır. Ancak uşşak makamı genellikle çıkıcı-inici bir makam olmamasına rağmen, eserde gerdaniye ve muhayyer perdelerine ani çıkışlar yapıp, nevâ’ya buselik çeşnisi ile inişler yapılması dikkat çekmektedir. Bestekârı bilinmeyen bu eserde, XIX. yüzyıl dinî mûsikîmizin klasik tavrını gösteren cumhur ilâhîlerden olup, devr-i hindî usûlü ile bestelenmiş olması, yine cehri zikir yapılan tekkelerde zikri sırasında değil de, zikre ara verilen bölümlerde okunduğunu düşündürmektedir.

Tablo 3. Uşşak İlâhînin Makam Analizi			
1-8. ölçü	9-15.ölçü	16-22. ölçü	23-30.ölçü
A	B	C	B
Zemin	Nakarat	Meyan	Nakarat
1.Mısra Vech-i yâre dûş olan âlemde seyrân istemez	2.Mısra Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez	3.Mısra Bu misafirhanenin fâniliğın fehmey- leyen	4.Mısra Hâne-i kalbinde Hak’tan gayrı mihmân istemez
1.ölçüye rast perdesi ile başlanıp 2.ölçüde rastta rast çeşnisi ile kalış yapılmıştır. 3.ölçüde uşşak çeşnisi gösterilip 4.ölçüde çargâhta çargâh kalış yapılmıştır. 5. ve 6. Ölçülerde nevâda buselik yapılmıştır. 7.ölçüde düğâhta uşşak yaparak gerdaniye perdesine çıkılmış ve 8.ölçüde yine nevâda buselik yapılarak asma karar verilmiştir.	9. ölçüye hüseyini perdesi ile başlanıp 10. ölçüde çargâhta çargâh kalış yapılmıştır. 11.ölçüde çargâh perdesi gösterilip uşşak çeşnisi ile düğâha inilmiştir. 12. ölçüde rast perdesi gösterilip segâhta kalış yapılmıştır. 13.ölçüye güçlüsü nevâ perdesi ile başlanmış ve 14. ölçüde yerinde uşşak yapılmıştır. 15. ölçüde yine yerinde uşşak yapıp tiz durak olan muhayyer perdesi gösterilerek meyan açılmıştır.	16. ölçüye gerdaniye perdesi ile başlanıp 17.ölçüde muhayyerden rast çeşnisi ile güçlü nevâya inilmiştir. 18. ve 19. ölçülerde yine nevâda rast çeşnisine devam edilmiştir. 20.ölçüde nevâ perdesi ile başlayarak 21.ölçüde yerinde uşşak yapılmış ve gerdaniye perdesi gösterilmiştir. 22.ölçüde tiz durak muhayyerden buselik çeşnisi ile nevâya inilerek asma karar verilmiştir.	Bu bölümde nakarat bölümü tekrar edildiği için, 23-29. ölçülerde, 9-14. ölçülerdeki melodik yapı aynen tekrar edilmiş ancak eserin son ölçüsü olan 30.ölçüde, yerinde uşşak yaparak düğâh perdesinde karar verilerek eser tamamlanmıştır.

4. Nikriz İlâhi

Nutk-i Şerif’e yapılmış bir diğer beste de, günümüzün en önemli dini mûsikî bestekârlarından Neyzen Hakan Alvan’ın nikriz makamında bestelediği ilahidir. Türk mûsikîsinin kadim bileşik makamlarından olan nikriz, yiğitlik, kahraman-

lık gibi duyguları ifade etmede sıklıkla kullanılan bir makam olmasıyla ön plana çıkmıştır.

Nikriz makamının kararı rast perdesi, güçlüsü ise neva perdesidir. Dizisi, nikriz beşlisinin tiz tarafında neva perdesinde buselik veya rast dörtlüsü eklenmesiyle oluşturulur. İnci ve çıkıcı bir özelliğe sahip nikriz makamı, dini müzikte de kullanılan makamlardan birisidir.

Nikriz ilahi, yürük bir şekilde 7/8 zamanlı “devr-i hindi” usûlü ile ve her mısra ayrı bir melodik yapıyla bestelenmiştir. Bu sebepten beste şeması klasik ilahilerde kullanılan şemalardan farklı olarak A+B+C+D+E şeklindedir.

Tablo 4. Nikriz İlahinin Makam Analizi		
1-5. ölçü	6-10. ölçü	11-15. ölçü
A	B	C
1.Mısra Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez	2.Mısra Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez	3.Mısra Bu misafirhanenin fâniliğin fehmayleyen
Eser 1.ölçüde karar sesi ile başlamış ve birinci mısranın dönüş dolabında nikrizin güçlüsü neva perdesine kalış yapmıştır. İkinci dolapta ise 5.ölçüde karar inilmiştir.	6-8 ölçülerde makamın tiz durağı olan gerdaniye perdesinden nevada buselikle inişler yapılarak birinci dolap olan 9.ölçüde hüseyini perdesinde kalış yapmış, ikinci dolap olan 10.ölçüde ise nim hicaz perdesinde ilginç bir kalış yapmıştır.	11-13.ölçülerde düğâh perdesi ile başlayıp oturlu bir nikriz çeşnisi gösterilmiş ve birinci dolap olan 14.ölçüde düğâh perdesinde kalış yapılmıştır. İkinci dolap olan 15.ölçüde ise makamın kararı olan rast perdesinde kalış yapılmıştır.
16-19.ölçü	20-23. ölçü	
D	E	
4.Mısra Hâne-i kalbinde Hak'tan gayrı mihmân istemez	4.Mısra Hâne-i kalbinde Hak'tan gayrı mihmân istemez	
16.ölçünün tamamında nikriz makamının kararı olan rast perdesin gösterilmiş, 17.ölçünün ise sonuna kadar makamın güçlüsü olan neva perdesinde kalınmıştır. 18.ölçüde tiz durak olan gerdaniye gösterilip evic perdesine inilmiş ve 19.ölçüde yine tiz durak olan gerdaniye de asma kalış yapılmıştır.	20. ölçüde ise gerdaniye perdesi ile başlayıp muhayyerden nevada buselik çeşnisi ile iniş yapılmıştır. 21.ve 22. ölçülerde tiz duraktan makamın aslına dönerek iniş yapılmış ve 23.ölçüde karar perdesi olan rastla eser nihayete erdirilmiştir.	

Nikriz ilahiyi genel olarak değerlendirdiğimizde, eserin ikinci ve üçüncü mısralarının sonlarında makamın alışık olmadığı sürpriz kalışlar göze çarpmaktadır. Ayrıca melodik örgü incelendiğinde de, her mısranın ayrı bir melodik yapıya sahip olmasının yanında, eserde klasik ilahilerden farklı olarak nikriz makamının

modern bir anlayışla kullanıldığı anlaşılmaktadır. İlahinin en dikkat çeken yönü ise ritmik yapısıdır. Güftenin vezin yapısının icap ettirdiği yürüklük bestekâr tarafından esere yansıtılmıştır. Eser, dinleyiciye güftenin vezninin müzikten daha ön plana çıktığını hissettirmektedir.

5. Eviç İlahi

Nutk-i Şerif'in bestelerinden biri diğeri ise günümüz dini mûsikî bestekârlarından Barış Demir'in eviç makamında bestelediği eseridir.

Türk mûsikîsinin en eski bileşik makamlarından biri olan eviç makamının durak perdesi ırak, birinci derecede güçlüsü eviç, ikinci derecede güçlüsü ise düğâh perdesidir. Dizisi, eviç perdesindeki eksik segâh beşlisine nevâda rast beşlisinin, yerinde uşşak makamı dizisinin ve ırak perdesindeki eksik segâh beşlisinin eklenmesinden meydana gelmiştir. Bu da ırak makamı dizisinin inici şeklindedir.²¹ Dini mûsikîde Ramazan ayı ile özdeşleştirilen eviç makamı, dini duyguları yoğun olarak hissettiren bir özelliğe sahiptir.

Eviç ilahi 4/4 zamanlı “sofyan” usûlü ile bestelenmiştir. İlahinin beste şeması ise; A+B+C şeklindedir. Beyitlerin ilk mısraları (a) bölümünü, ikinci mısralar ise dönüşleriyle birlikte (b ve c) kısımlarını oluşturmaktadır.

Tablo 5. Eviç İlahinin Makam Analizi		
1-4. ölçü	5-8. ölçü	9-12. ölçü
A	B	C
1.Mısra Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez	2.Mısra Cânını cânâne teslim eyle- yen cân istemez	2.Mısra Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez
1.ölçü muhayyerden başlayarak eviç perdesi üzerinde makamın âdeti olan acem perdesinin gösterilmesi ile kalış yaparak başlamıştır. Fakat 2.ölçüde neva üzerinde rast beşlisi göstererek kalış yapılmıştır. 3.ölçüde ise nim hicaz göstererek tiz bölgeye seyir göstermiş, ardından eviç çeşnisini hissettirmek için tiz çargâhtan peste doğru iniş yaparak 4.ölçüde yine acemli perde ile eviç üzerinde kalarak makamın aslına dönmüştür.	İkinci mısranın birinci dönüşünde 5. ve 6. ölçülerde yine neva üzerinde rast göstererek devam etmiş, fakat 7. ve 8. ölçülerde bu hissi azaltarak seyirin peste gidişi için yol açarak neva altındaki asıl makam seslerini göstererek kalış yapılmıştır.	İkinci mısranın ikinci dönüşünde ise 9. ve 10. ölçülerde rast beşlisi ile nağmeler gösterildikten sonra makamın gereği olarak 11. ve 12. ölçülerde inici bir seyirle yedenli karar ile eser nihayete erdirilmiştir.

Eviç ilahi, makamın genel özelliklerini yansıtmakta ve inici karakterini muhayyer perdesiyle başlayarak göstermektedir. Eserde makam geçkisi görülmemektedir. Eviç ilahi sofyan usûlünde ağır bir giderle bestelenmiştir. Cehri zikir yapılan tekkelerde devran zikrine başlandığında “İsm-i Hû” zikrinde her bir dörtlük bir

²¹ İsmail Hakkı Özkan, “Eviç”, *DİA*, İstanbul 1995, c. XI, s. 521.

“Hû” ya denk gelecek şekilde ağır bir tempoyla ve yine kıyamda “Allah-Hay” zikrinde, zikrin temposuna göre hızlanan bir giderle okunmaya uygun bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Eviç makamında olmasından dolayı ramazan aylarında teravîh terkiplerinde de okunabilecek bir eser olduğu görülmektedir.

Nutk-i Şerif'e yapılan beste örneklerinden bir diğeri de Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı tarafından hüseyni makamında bestelenen ilahidir. Hüseyni makamının karar perdesi düğâh, güçlüsü ise hüseyni perdesidir. Çıkıcı bir makam olan hüseyni makamı hüseyni beşlisine uşşak dörtlüsü eklenerek elde edilir. Dini müzikde yoğun olarak kullanılan ve bilhassa cami müsikisinde sala formunda kullanılan hüseyni makamı, halk müziğinin de en sık kullanılan makamlardan birisidir.

6. Hüseyni İlahi

Hüseyni ilahinin usûlü 4/4 zamanlı “sofyan”dır. İlahinin bestesi şeması ise klasik tekke müsikisi örneklerinde sıklıkla görülen A+B şeklindedir.

Tablo 6. Hüseyni İlahinin Makam Analizi	
1-4. ölçü	5-8. ölçü
A	B
1.Mısra Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez	2.Mısra Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez
1.ölçü makamın yapısı gereği karar perdesiyle başlayıp, ardından güçlüsü hüseyniyi göstermiş, fakat ölçü sonunda nevada kalınmıştır. 2.ölçüde ise güçlü etrafında küçük nağme örnekleri ile kalış yapılmıştır. 3.ölçüde nevadan gerdaniyeye geçilerek güçlü üzerindeki uşşak dörtlüsü vurgulanmıştır. 4.ölçü birinci dolap olarak gerdaniyeden aldığı çeşniyi karara kadar düşürerek eserin ilk perdesi olan karar sesi gösterilmiştir. 4.ölçünün ikinci dolabında ise dördüncü ölçüdeki nağmeler gösterilip güçlüde kalınarak karar hissi verilmiştir.	5.ölçüde hüseyni makamının genişleme bölgesine geçiş yapılarak tiz çargâha çıkılmış ve muhayyer izlenimi verilmiştir. 6.ölçüde ise gerdaniyeden çargâha düşülerek asma karar yapılmış, fakat iniş cazibesi gereği acem perdesi kullanılmıştır. 7.ölçüde karara gidişin izlenimi ile ilk dolabın bitiş nağmesi gösterilmiştir. Fakat ikinci dönüş için muhayyer perdesi gösterilmiştir. Son ölçüde ise çargâh ve düğâh arasındaki sesler gösterilerek eser nihayete ermiştir.

Hüseyni ilahi makam analizinde de görüleceği üzere makamının genel yapısını yansıtmakta olup herhangi bir makam geçkisi de yapılmamıştır. Yalnızca hüseyni ailesinde olduğu gibi karara giderken makamın âdeti üzerine eviç yerine acem perdesi tercih edilmiştir. Makamın genişleyen bölgesi ise gerdaniye ve muhayyer perdelerinden tiz çargâha kadar çıkılarak gösterilmiştir. Eser ilahi formunda en sık kullanılan sofyan usûlüyle ve yürük olarak bestelenmiş ve bu yönüyle de esere hareket katılmıştır. Bu yönüyle eserin, tekke müsikisinde kıyam zikri esnasında, zikrin hızlandığı bölümlerde okunmaya uygun bir ilahi olduğu anlaşılmaktadır.

7. İsfahan Durak

Hüseyin Saadettin Arel'in bestelediği 108 adet duraktan bir tanesi de, güftesi Kuşadalı İbrahim Halveti'ye ait olan Nutk-i Şerif'e bestelediği İsfahan makamındaki duraktır.

Arel, İsfahan makamındaki bestesini 21/4 zamanlı durak evferi usûlü ile ölçmüştür. Durak evferi sadece dinî müzikde kullanılmıştır. Dr. Suphi Ezgi "durak", "na't", "mersiye", "tevşih" gibi formların bu usûlle ölçüldüğü kanaatindedir. Arel de Ezgi'nin bu görüşünü aynen benimsemiştir. Ezgi de, Arel de notaya aldığı eserleri bu usûlle yayımlamışlardır. Bu durumu Özkan; "Subhi Ezgi'nin, tarih boyunca usûlsüz ve serbest olarak okunduğu sözlü gelenek yoluyla bilinen bu formları durak evferi usûlü ile tespitinin, bunların zaman içinde bozulmasını önlemek ve aslına en yakın bir şekilde icrâsını sağlamak düşüncesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür"²² diye açıklamıştır.

Tablo 7. İsfahan Durakın Makam Analizi					
A		B		C	
1.ölçü	2.ölçü	3.ölçü	4.ölçü	5.ölçü	6.ölçü
1.Mısra Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez		2.Mısra Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez		3.Mısra Bu misafirhanenin fâniliğın fehmayleyen	
Esere, nevâ perdesinde, usûle dâhil edilmeyen 4/4'lük bir, dost sözü ile başlanmıştır. 1.ölçüde İsfahan makamının genel seyri takip edilmiştir. 2.ölçüde segâh perdesinde uzun bir kalış yapılarak segâh makamı hissettirildikten sonra, önce nevâ'da rast, ardından da muhayyerden nevâda buselikle nevâ perdesine inilerek uzun bir kalış yapılmıştır.		3.ölçü 4/4'lük bir düğâh sesi ile başlamış ve kürdi perdesi de kullanılarak acemaşiran perdesinde uzun bir kalış yapılmıştır. Ardından rast çeşni gösterilerek rast perdesinde kalınmıştır. 4. Ölçü ise, nevâ perdesi ile başlamış ve düğâh üzerinde uşşak çeşni gösterilmiştir.		5.ölçü uzun bir nevâ sesi ile başlamış, peşine nevâ perdesi üzerinde bir hicaz yaptıktan sonra, rast perdesi üzerinde hicazlı kalış yapılarak ölçü sonunda hüseyinî perdesi gösterilmiştir. 6. ölçüye nevâ perdesi üzerinde bir hicaz göstererek başlanmış, yine rastta hicazlı kalış yapılarak ölçü sonunda gerdâniye perdesi gösterilmiştir.	
D		E		F	
7.ölçü	8.ölçü	9.ölçü	10.ölçü	11.ölçü	
4.Mısra Hâne-i kalbinde Hak'tan gayrı mihmân istemez		5.Mısra Gerçi zâhir ilminin nef'i de vardır talibe		6.Mısra Lik esrâra erenler sür-i irfân istemez	
7.ölçü acem perdesi ile başlamış ve ardından nevâda uşşak yapılmış, ölçü sonunda da düğâhta uşşak çeşni gösterilmiştir. 8.ölçüde acemaşiran perdesinde nikrizli kalış yapıldıktan sonra, yegâh perdesine karcıgarlı düşüş yapılmıştır.		9. ölçü düğâh perdesi ile başlamış ve İsfahan makamının özelliklerini taşıyan nağmeleri takiben, nim hicaz sesi de gösterilerek nevâda kalış yapılmıştır.		10.ölçü rast perdesi ile başlamış ve kürdi perdesi de gösterilerek acemaşiranda uzun bir kalış yapılmıştır. Ardından rast çeşni ile rast perdesinde kalınmıştır. 11.ölçü nevâ perdesi ile başlamış ve İsfahan makamının genel özelliği olan uşşak çeşni ile düğâh perdesinde karar verilmiştir.	

Durak evferi usûlü ile ölçülen durak formundaki eserler, usûle dâhil edilmeyen ve altında genellikle "Dost", "Hu" gibi bir sözün yer aldığı 4/4'lük bir nota ile baş-

²² Özkan, "Durak Evferi", *DİA*, İstanbul 1994, c. X, s.5.

lar. Arel'in İsfahan makamındaki bu durağı da, 4/4'lük bir "Hû" sözlü ile başlanmaktadır.

İsfahan durağın beste şemasını incelediğimizde, eserin genellikle durak bestelerinde karşımıza çıkan A+A+B+A şemasına uymadığı görülmektedir. Arel, bu eserde Nutk-i Şerif'in altı mısrasını kullanmıştır ve eserin her mısrasının bestesi farklı bir melodik yapıya sahiptir. Durakların Osmanlı döneminde tekkelerde zikir aralarında okunmak üzere bestelenen bir formdur. Ancak İsfahan makamındaki bu eser de, Cumhuriyet sonrası tekkelerin kapatılmasından sonraki bir dönemde bestelenmiş olup, melodik yapısı ve yapılan çok sayıda makam geçkisi ile tekkelerde icrâ edilen klasik duraklardan farklılık arz etmektedir.

Kuşadalı İbrahim Halveti'ye ait olan Nutk-i Şerif, adı geçen bestelerin dışında, tekkelerde çeşitli makamlarda irticali bir şekilde kaside olarak da icrâ edilmiştir²³ ve günümüzde de kaside olarak mûsikî meclislerinde, Radyo-TV programlarında okunmaktadır.²⁴

Sonuç

Kuşadalı İbrahim Halveti'nin, "*Vech-i yare dūş olan âlemde seyrân istemez*" mısrasıyla başlayan Nutk-i Şerif'ine yapılmış yedi adet bestesine ulaşılmıştır. Bu bestelerden ilki, XIX. yüzyıl meşhur mûsikîşinaslarından Behlül Efendi'nin bestelediği müsteâr ilahi, ikincisi ise XX. yüzyıl müzikologlarından Hüseyin Saadettin Arel tarafından bestelenen İsfahan duraktır. XIX. yüzyılda veya XX. yüzyılda bestelendiği düşünülen rast ve uşşak makamlarındaki iki ilahinin ise bestekârları bilinmemektedir. Nikriz ilahi, Neyzen Hakan Alvan'a ait olup, hüseyini ilahi Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı'ya, eviç makamındaki beste ise Barış Demir'e aittir. İbrahim Halveti'nin Nutk-i Şerif'ine yapılan yedi adet besteden altı tanesi dinî mûsikînin ilâhi formunda, bir tanesi ise durak formundadır. Nutk-i Şerif, yine bu bestelerin dışında çeşitli makamlarda kaside olarak da tekkelerde yoğun olarak icrâ edilmiş bir güfte olarak bilinmektedir. Günümüzde de çeşitli programlarda kasîdehanlar tarafından icrâ edilmektedir.

Makalede, Nutk-i Şerif'i besteleyen bestekârlar hakkında kısa bilgiler verilmiş ve eserlerin formları hakkında gerekli açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca bu eserlerin her biri makamsal analize tabi tutularak, bestelerin makam-usûl ve melodik yapıları bakımından ve dini mûsikî açısından değerlendirmeleri yapılmıştır. Yine eserlerin bestekârlarınca tarafımıza iletilen notalar ve çeşitli nota arşivlerinde tespit ettiğimiz notalar esas alınarak yeniden yazılan notaları da, ilgililerin istifadesine sunmak üzere çalışmamızda ek olarak verilmiştir.

²³ Nutk-i Şerif'in, İstanbul Fatih'te bulunan Cerrahi Tekkesi şeyhlerinden merhum Muzaffer Ozak Efendi tarafından okunan 7 Nisan 1980 tarihli bir kaside kaydı için bakınız. <https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/vech-i-y-re-d-olan-lemde-seyr>, Erişim Tarihi: 11.09.2017.

²⁴ TRT Müzik kanalında yayınlanan "İrfan Türküleri" programında Nutk-i Şerif'in, Ender Doğan tarafından kaside olarak okunan bir kaydı için bakınız. www.youtube.com/watch?v=ovMbx0QB0b8, Erişim Tarihi: 11.09.2017.

Kaynakça

- Arel, Hüseyin Sadettin, *Türk MüsİKİSİ Kimindir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Arel, Hüseyin Sadettin, *Türk MüsİKİSİ Nazariyatı Dersleri*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1968.
- Azamat, Nihat, “Kuşadalı İbrahim Halveti”, *DİA*, Ankara 2002, c. XXVI, s. 468-470.
- Baloğlu, Bekir Şahin, “Dinî Türk MüsİKİSİ Türlerinden Durak”, İstanbul Teknik Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara 2014.
- Ergun, Saadettin Nuzhet, *Türk MüsİKİSİ Antolojisi*, c. I-II., İstanbul 1943.
- Özalp, Mehmed Nazmi, *Türk MüsİKİSİ Tarihi*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, c. I-II., Ankara 2000.
- Özalp, Mehmed Nazmi, *Türk MüsİKİSİ Beste Formları*, TRT yay, Ankara 1992.
- Özcan, Nuri, “Behlül Efendi”, *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s.353.
- Özcan, Nuri, “Durak”, *DİA*, İstanbul 1994, c. X, s.4.
- Özkan, İsmail Hakkı “Durak Evferi”, *DİA*, İstanbul 1994, c. X, s.5.
- Özkan, İsmail Hakkı, “Eviç”, *DİA*, İstanbul 1995, c. XI, s.521.
- Öztuna, Yılmaz, *Türk MüsİKİSİ Ansiklopedisi*, c. I-II, Ankara 1990.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1982.
- Sanal, Haydar, “Hüseyin Saadettin Arel”, *DİA*, İstanbul 1991, c. III, s.352-354.
- Sevinç, Muhammet, “Tevfik Rıza'nın Söz ve Saz Adlı Yazma Eserinin I. Kitabı Olan Türk MüsİKİSİ Nazariyatı ve Usûlleri Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevrimi”, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- Tıraşçı, Mehmet, *Ahmet Salih'in Bando Defteri*, Dört Mevsim Kitap Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Tıraşçı, Mehmet, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dini MüsİKİ Ders Notları*, Dört Mevsim Kitap Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Uzun, Mustafa, “İlahi”, *DİA*, İstanbul 2000, c. XXII, s.64-67.
- Ömürlü, Yusuf, *Türk MüsİKİSİ Klasiklerinden İlahiler*, Kubbealtı Neşriyat, c. I-V., İstanbul 1984.
- İnternet Kaynakları**
- <http://www.sanatmuziginotalari.com> /Erişim Tarihi: 11.09.2017.
- <https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com> /Erişim Tarihi: 11.09.2017.
- <http://www.youtube.com/watch?v=ovMbx0QBob8> /Erişim Tarihi: 11.09.2017.
- <http://www.youtube.com/watch?v=JtX7yYdInpQ> /Erişim Tarihi: 11.09.2017.
- <http://www.pera-ensemble.com/> Erişim Tarihi: 11.09.2017.

Ek-1 Müsteâr İlâhî²⁵

Müsteâr Cumhur İlahi

Vech-i Yâre Dûş Olan Âlemde Seyrân İstemez

Evsat

Güfte: İbrahim Efendi (Kuşadalı)
Beste: Behlül Efendi

Vec- hi yâ re dūş o lan â
lem de sey ran is te mez.
Cā ni ni cā nā ne tes lim mi
ey le yen can is te mez.
Bu mi sa fir ri hā ne nin fa
ni li ğin feh mey le yen.
Hā ne i kal bin de Hak tan ni
gay ri mih man is te mez.

²⁵ Müsteâr ilâhînin notası, Yusuf Ömürlü tarafından neşredilen, Türk Musikisi Klasiklerinden "İlahiler" adlı eserin c.5, s.80'deki nota esas alınarak yeniden yazılmıştır.

Ek-2. Rast İlâhî²⁶

Rast İlâhî

Usûlü: Sofyan

Beste: ?

Güfte: Kuşadâh İbrahim Efendi

Vec hi yâ re dūş o lan â lem de sey rân is te mez

Câ ni ni câ nâ ne tes lim ey le yen cân

is te mez Bu mi sa fir ha ne nin fa ni li ğin feh

mey le yen ha ne i kal bin de hak dan

gay rı mih man is te mez

Vech-i yâre dūş olan alemde seyran istemez
Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez

Bu misafirhanenin faniliğın fehmeyleyen
Hâne-i kalinde Hak'dan gayrı mihmân istemez

Gerçi zâhir ilminin nef'i de vardır tâlibe
Lîk esrâra erenler sūr-i irfân istemez

İrci'î âvâzi erdi mürğ-i cânın sem'ine
Bi-karâr oldu anıñçün verd-i handân istemez

Cennetiñçün Tamu'dan korkar mı Hak aşıkları
Hak budur erbâb-ı aşka hûri gilman istemez

Mâsivallahdan mücerred oldu İbrahim bugün
Vârını dildâre verdi vasl ü hicrân istemez

²⁶ Rast ilâhînin notası; <http://www.sanatumuziginotalari.com> adlı internet sitesinin nota arşivinde bulunan nota esas alınarak yeniden yazılmıştır. Erişim Tarihi: 11.09.2017.

Ek-3. Uşşak İlahî²⁷

Uşşak Cumhuri İlahî

Usûlü: Devr-i Hindî Beste: ?
Gülfe: Kuşadalı İbrahim Efendi

Vec hi yâ re düş o lan
â lem de sey ran
is te mez Câ nı nı câ
Hâ ne i kal
nâ ne tes lim a man a man ey le yen
bin de Hak dan a man a man gay ri mih
can is te mez ah mez
man is te mez
Bu mi sa fir ha ne nin
fa ni li ğin feh mey le
yen

²⁷ Uşşak ilâhînin notası; Yusuf Ömürlü tarafından neşredilen, Türk Musikisi Klasiklerinden "İlahiler" adlı eserin c.3, s.44'deki nota esas alınarak yeniden yazılmıştır.

Ek-4 Nikriz İlahi²⁸

NİKRİZ İLÂHİ

*Vechi yâre düş olan*GÜFTE: KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ
BESTE: NEYZEN M. HAKAN ALVANUSÛL: DEVR-İ HINDİ
(ÇOK HIZLI)

Vec hi yâ re düş o lan â lem de sey rân is te mez is te mez
Cen net i çün ta mü dan kor kar mı Hak â şık la rı şık la rı

Câ ni ni câ na na tes lim ey le yen cân is te mez is te mez
Hak bu dur er bâ bı aş ka hû ri gil mân is te mez is te mez

Bu mi sâ fir hâ ne nin fâ ni li ğin feh mey le yen mey le yen
Mâ si val lah dan mü cer red ol du lb râ him bu gün him bu gün

Hâ ne i kal bin de Hak dan gay rı mi h mân is te mez
Vâ rı nı dil dâ re ver di vas lü hic rân is te mez

Hâ ne i kal bin de Hak dan gay rı mi h man is te mez
Vâ rı nı dil dâ re ver di vas lü hic rân is te mez

Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez
Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez

Bu misâfirhânenin fâniliğin fehmeyleyen
Hâne-i kalinde Hakk'dan gayrı mihmân istemez

Gerçi zâhîr ilminin nefi de vardır tâlibe
Lîk esrâra erenler sür-i irfân istemez

Irci'î âvâzı erdi mürğ-i cânın şem'ine
Bî-karâr oldu ânıñçün verd-i handân istemez

Cennetiçün tamû'dan korkar mı Hak âşıkları
Hak budur erbâb-ı aşka hûri gilmân istemez

Mâsivallahdan mücerred oldu İbrâhim bugün
Vârını dildâre verdi vasl ü hicrân istemez

²⁸ Nikriz ilahinin notası eserin bestekârı tarafından el yazısıyla notaya alınmış ve Barış Demir tarafından yeniden yazılarak tarafımıza iletilmiştir.

Ek-5. Eviç İlahi²⁹

EVİÇ İLÂHI

"Vech-i yâre düş olan"

GÜFTE: KUŞADALI İBRÂHİM HALVETİ
BESTE: BARIŞ DEMİR

USÛL: SOFYAN

Vec hî yâ re düş o lan â
Mâ si val lah dan mü cer red
lem de sey rân is te mez
ol du İb râ him bu gün
Câ nı nı câ nâ ne tes lim
Vâ rı nı dil dâ re ver di
ey le yen âh cân is te mez
vas lu hic rân âh is te mez
Câ nı nı câ nâ ne tes lim
Vâ rı nı dil dâ re ver di
ey le yen âh cân is te mez
vas lu hic rân âh is te mez

Vech-i yâre düş olan âlemde seyrân istemez
Cânını cânâne teslim eyleyen cân istemez

Bu misâfirhânenin fâniliğın fehmeyleyen
Hâne-i kalbinde Hakk'dan gayrı mihmân istemez

Gerçi zâhîr ilminin nef'i de vardır tâlibe
Lik esrâra erenler sür-i irfân istemez

İrci'î âvâzı erdi mûrg-i cânın şem'ine
Bî-karâr oldu ânınçün verd-i handân istemez

Cennetiçün tamû'dan korkar mı Hak âşıkları
Hak budur erbâb-ı aşka hûri gilmân istemez

Mâsivallahdan mücerred oldu İbrâhim bugün
Vârını dildâre verdi vasl ü hicrân istemez

²⁹ Eviç ilahinin notası, eserin bestekârı tarafından notaya alınmış ve tarafımıza iletilmiştir.

Ek-6. Hüseyini İlahi³⁰

Hüseyinî İlahî

Veh-i Yâre Düş Olan Âlemde Seyrân İstemez

Sofyan (Yürük)

Güfte: İbrahim Halvetî (Kuşadalı)
Beste: Mehmet Tıraşçı

Vec hi yâ re düş o lan â
Mâ sı vâl lah dan mü cer red

lem de sey ran is te mez is te mez
Ol du fb ra him bu gün him bu gün

Câ ni ni câ na na tes lim
Vâ ri ni dil de re ver di

ey le yen cân is te mez (Saz) is te mez
Vas ılı hic ran is te mez (Saz) is te mez

TIRAŞCI

Veh-i yâre düş olan âlemde seyran istemez
Cânını cânâna teslim eyleyen can istemez

Bu misafirhanenin fâniliğın fehmeleyen
Hâne-i kalbinde Hak'tan gayrı mihman istemez

Gerçi zâhir ilminin nef'i de vardır tâlibe
Liyk esrâre irenler sûrî irfan istemez

İrci'î avazı erdi mürğ-i cânım sem'ine
Bî karar oldu anıncün vird-i handân istemez

Mâsivallahdan mücerred oldu İbrahim bu gün
Vânını dildâre verdi vasl ü hicran istemez.

³⁰ Hüseyini ilahinin notası, eserin bestekârı olan Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı tarafından notaya alınarak tarafımıza iletilmiştir.

Ek-7. İsfahan Durak³¹

Isfahan Durak
Vech-i Yâre Dûş Olan Âlemde Seyrân İstemez

Durak Evferi Güfte: İbrahim Efendi (Kuşadalı)
Beste: H. Sadeddin Arel

Dost Vec hi yâ re dûş o lan
Â lem de sey ran is te mez
Cã nı nı cã nã ne
Tes lim ey le yen cãn is te mez
Bu mi sa fir hã ne nin fã ni li ğin
Fehm ey le yen
Hã ne i kal bin de Hak dan gay ri
Mih man is te mez
Ger çi zã hir il mi nin nef i var dır ta li be
Lik es ra ra e ren ler
Sũ ri ir fan is te mez. âh

³¹ İsfahan durağın notası; <http://www.sanatmuziginotalari.com> adlı internet sitesinin nota arşivinde bulunan nota esas alınarak tarafımızca yeniden yazılmıştır. Erişim Tarihi: 11.09.2017.

